

Rocznik Slawistyczny, t. LXXII, 2023

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2023.147253

Anna Pajdzińska*

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin

**Językoznawstwo jako nauka o człowieku.
Szkic do portretu Profesora Wojciecha Chlebdy**

* Anna Pajdzińska, Professor, Faculty of Languages, Literatures and Cultures, Maria Curie-Skłodowska University (MCSU), Lublin, Poland.

<https://orcid.org/0000-0002-0321-2485>.

e-mail: anna.pajdzinska@mail.umcs.pl.

1 października 2022 roku dotarła do nas z Opolą bolesna wiadomość o śmierci Profesora Wojciecha Michała Chlebdy, wybitnego, znanego nie tylko w Polsce, lecz i zagranicą, językoznawcy – polonisty i sławisty. Odejście to – jakże symboliczne, w dniu rozpoczęcia roku akademickiego – poraziło nawet osoby mające z nim bliższe kontakty, świadome jego długich zmagania z ciężką chorobą, wydawało się bowiem, że jest lepiej, snuł wiele planów na przyszłość. Był do końca aktywny naukowo: jeszcze w sierpniu spotkał się z Ivaną Dobrotową, kierującą międzynarodowym grantem, którego był filarem; zajmował się wciąż nowymi problemami – tu dobrym przykładem mogą być badania w syntetyczny sposób przedstawione w artykule *Pamięć o Żydach w wielkich słownikach języka polskiego* (Chlebda 2022), pisanym między kolejnymi chemioterapiami (druga część tej pracy ukazała się już po śmierci autora).

To przedwcześnie zakończone życie zaczęło się również na Opolszczyźnie – Wojtek urodził się 18 stycznia 1950 roku w Głuchołazach. Jego wczesne dzieciństwo upłynęło w pobliskim Jarnońtówku, gdzie rodzice, Zofia i Stanisław, przedwojenni nauczyciele, kierowali szkołą podstawową w latach 1945–52. Wieś ta, położona u podnóża Gór Opawskich, na pograniczu polsko-czeskim, pozostała dla niego miejscem ukochanym. Doskonale znał jej bogate dzieje, chętnie po niej oprowadzał, snując opowieści, w których historia miejscowości i okolic spletała się z historią osobistą (można było na przykład zobaczyć szkołę, w której pracowali jego rodzice, czy Złoty Potok, w którym omal nie utonął – cudem tylko uratował go starszy brat Jacek). To właśnie Jarnońtówek stał się później miejscem corocznych letnich spotkań zespołu opracowującego *Idiomatykon* (o tym dziele będzie mowa dalej).

W roku 1952 państwo Chlebdowie przeprowadzili się do Głuchołazów, a w 1961 do Opolą, w którym Wojciech skończył szkołę podstawową, następnie zaś średnią. Zdobył też podstawowe wykształcenie muzyczne¹. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1967 roku podjął studia rusycystyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. Po ich ukończeniu w 1972 roku został zatrudniony w Katedrze Języka Rosyjskiego. Z uczelnią tą, z czasem podniesioną do rangi uniwersytetu, związał całe swoje życie zawodowe: w 1980 roku obronił pracę doktorską *Oksymoron jako językowy środek poznania i odzwierciedlania relacji pozajęzykowych*; w 1991 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie monografii *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy* (Chlebda 1991a), w 1998 roku został profesorem tytularnym; pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji uczelnianych, m.in. był prodziekanem Wydziału Filologiczno-Historycznego, przez długi okres dyrektorem Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej, potem Instytutu Sławistyki (w jego strukturze zaś kierownikiem Zakładu

¹ Muzyka, zwłaszcza klasyczna, była zawsze jego wielką miłością. Miał ogromną płytotekę. Co warte zauważenia, swoją wiedzę o muzyce wykorzystał również w pracach językoznawczych (patrz: Chlebda 1976, 1985b).

Teorii i Praktycznych Zastosowań Języka Rosyjskiego), a od 2019 roku – kierownikiem Katedry Języków Słowiańskich w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego.

Wojciech Chlebda był bardzo związany z Alma Mater, czuł się jednak zarazem członkiem ogólnopolskiej wspólnoty akademickiej i „naukowej międzynarodówki”. Aktywnie pracował w Komisjach Frazeologicznej i Etnolingwistycznej Międzynarodowego Komitetu Slawistów, w Komitecie Językoznawstwa PAN (w latach 2015–2019 był jego przewodniczącym, później zaś członkiem Prezydium) oraz w Sekcjach/Komisjach Komitetu Językoznawstwa – Frazeologicznej i Etnolingwistycznej, a także w Komitecie Słowianoznawstwa PAN (w latach 2015–2019 był członkiem Prezydium Komitetu). Od 2016 roku był członkiem korespondentem PAU, a od 2019 – członkiem Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. Występował na licznych konferencjach krajowych i zagranicznych, część z nich również (współ)organizował, był członkiem międzynarodowego konsersatorium EUROJOS (i wiceprzewodniczącym jego Rady Naukowej), członkiem rad i kolegiów redakcyjnych (m.in. „Slavii Orientalis”, „Rocznika Slawistycznego”, „Etnolingwistyki”). W rodzinnym mieście był członkiem Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pełniąc funkcję przewodniczącego Wydziału II Języka i Literatury.

Jako osobę o wielkich zaletach umysłu i charakteru zapraszano go do udziału w wielu przewodach doktorskich oraz w postępowaniach habilitacyjnych i profesorskich, często uczestniczył w nich także „z urzędu” – był przecież przez dwie kadencje członkiem Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów Naukowych.

Wojciech Chlebda był nie tylko człowiekiem nauki, od czasów studenckich angażował się także w ważne sprawy współczesności², ponosząc tego konsekwencje (został np. internowany w stanie wojennym, a później przeniesiony na gorsze stanowisko, następnie zaś zwolniony z pracy). Dążył do tego, by nasz świat stawał się lepszy, wolny od nienawiści, przemocy, pogardy dla Innych. Szczególnie istotna była dla niego etyka słowa, troska o ład i skuteczność komunikacji międzyludzkiej. Sam stanowił wzór odpowiedzialności za wypowiedane słowa i ich zgodność z czynami. Przeciwstawiał się wykorzystywaniu języka do poniżania, piętnowania i dyskredytowania jednostek i całych grup społecznych, do stygmatyzowania osób i grup uznawanych za obce.

Profesor Chlebda zostawił bogaty, wartościowy i inspirujący dorobek. Nie sposób wymienić tu wszystkie twórcze idee wprowadzone przezeń do obiegu naukowego – lista jego publikacji, zawsze urzekających świeżością myśli i elegancją stylu, liczy przecież ponad 300 pozycji – z konieczności więc przedstawię tylko wybór.

² Oto kilka przykładów: w marcu 1968 roku brał udział w strajku okupacyjnym, w 1980 roku zakładał uczelnianą Solidarność, potem był członkiem Komisji Zakładowej, pracował w Sekcji Informacji, podczas strajku studenckiego na przełomie listopada i grudnia 1981 roku prowadził wykłady dla strajkujących.

Na wstępie nie bez powodu przywołałam szczegóły biograficzne dotyczące dzieciństwa i młodości Wojtki – jestem przekonana, że to, w jakiej rodzinie i gdzie wzrastał, w dużej mierze zaważyło nie tylko na tym, jakim był człowiekiem, lecz także na tym, jakim był lingwistą. Kształtował się w atmosferze pogranicza, na styku różnych języków, kultur, historii, od najwcześniejszych lat uświadamiał sobie wielość możliwych perspektyw i punktów widzenia.³ Najbliżsi ludzie uczyli go otwartości na Innych, nietraktowania ich jako Obcych, szacunku dla każdego i wrażliwości społecznej⁴.

Już najwcześniejsze prace Wojciecha Chlebdy, z zakresu leksykologii, a ściślej – semantyki leksykalnej, spośród których wyróżnia się cykl artykułów o oksymoronie, zwieńczony rozprawą doktorską, stanowiącą podstawę jego pierwszej książki (Chlebda 1985a), zaliczyć można do lingwistyki antropologicznej. Ujawnia się w nich zainteresowanie myśleniem (a zwłaszcza czymś, co autor określił mianem *dychotomiczności myślenia*) oraz językiem jako medium uczestniczącym w poznaniu świata i zarazem utrwalającym owo doświadczenie poznawcze.

Dość szybko młody badacz rozszerzył swój materiał analityczny, zajmując się również utrwalonymi połączeniami wyrazowymi różnego typu. Nawet tytuły artykułów opublikowanych przed pionierską rozprawą habilitacyjną (patrz: Chlebda 1986, 1987, 1988, 1989a, 1989b, 1991b) świadczą o rozległości horyzontów autora oraz o jego odwadze myślenia, nowatorskim podejściu do frazeologii. Paradygmat, który stworzył, nazywając *frazematyką* (obocznie używając również nazw *frazeologia nadawcy* i *frazeologia pragmatyczna*)⁵, umieścił w szerokim kontekście: psycholingwistyki, socjolingwistyki, pragmatyki, tekstologii, translatoryki i metodyki nauczania języków obcych. Znowu w centrum jego uwagi znalazł się człowiek – jako osoba zwracająca się w określonym miejscu i czasie, z określonych przyczyn i w określonym celu (a także z określonymi skutkami) do drugiego człowieka albo zbiorowości. Podstawowym pojęciem frazematyki uczynił frazem, uznając go za pojęcie nadrzędne w stosunku do innych, już istniejących: frazeologizm, idiom, przysłowie, porzekadło, skrzydlate słowo⁶, termin złożony, formuła

³ Pograniczność stała się dla niego również przedmiotem refleksji naukowej, gdy był już dojrzałym badaczem. Poświęcił tej problematyce artykuły teoretyczne (Chlebda 2014a, 2015a, 2015b, 2015c), był współredaktorem tomu zbiorowego *Pograniczność i pogranicza* (2015) oraz (współ)redaktorem dwóch opracowań słownikowych: zeszytu 6. *Idiomykonu* (2013), a w nim autorem części *Dzieje pogranicza* (Chlebda 2013a), i *Słownika pogranicza* (2015).

⁴ I ta problematyka znalazła odzwierciedlenie w jego dorobku naukowym, patrz np. Chlebda 2007a, 2017.

⁵ Poza wspomnianą już monografią (Chlebda 1991a) koncepcja ta została przedstawiona, w sposób bardzo syntetyczny, w artykule Chlebda 1993.

⁶ Frazemy tego typu stały się przedmiotem serii studiów, które w zmienionej wersji weszły w skład tomu Chlebda 2005. Praca ta stanowi pierwszą w Polsce (i jak dotąd – jedyną) lingwistyczno-kulturową charakterystykę zjawiska, przynosi zarówno rozważania teoretyczne, dotyczące natury skrzydlatych słów oraz ich statusu językowego i językoznawczego, jak też

etykietalna itp. Wojciechowi Chlebdzie bliskie było myślenie Andrzeja Bogusławskiego, że „wielowyrazowców” jest zdecydowanie więcej niż „jednowyrazowców”⁷, uważał, iż frazemy (w późniejszej terminologii – reprodukty) pełnią podstawową funkcję w komunikacji międzyludzkiej. Tym ważniejsze są badania frazeologiczne, wiążą się bowiem z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o istotę aktywności językowej człowieka, z dociekaniem, jakie są proporcje między reprodukcją a produkcją, odtwarzaniem a tworzeniem, podporządkowaniem się zastanym wzorcom a wolnością w myśleniu i działaniu. Mimo że krąg zagadnień, którymi się zajmował, wciąż się rozszerzał, w Polsce zaś przybywało badaczy frazeologii, nie był więc w swojej pracy osamotniony, lista problemów wartych poznania rosła (znamienny w tym kontekście jest choćby artykuł *Mały prywatny katalog pilnych zadań frazeologicznych* (Chlebda 2007b)).

Szerokie rozumienie frazeologii Wojciech Chlebda przyjął również we frazeografii jednojęzycznej i przekładowej, której poświęcił wiele uwagi zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Szczególnie ważna była dla niego problematyka słownikowego opisu frazemów biblijnych, skrzydlatych słów i złożonych nazw własnych, w tym tytułów (patrz np.: Chlebda 1989–1990, 1998a, 2000b, 2001, 2004, 2014b, 2016a, 2016b). Pytał wreszcie, czy przedmiot frazeografii mogą stanowić mikroteksty (Chlebda 2018b). Dla frazeografii teoretycznej dużą wartość mają także tomy zbiorowe pod jego redakcją: *Na tropach reproduktów* 2010, *Na tropach translatów* 2011 i *Na tropach korpusów* 2013. Wypracowane zasady ekscerpacji i charakterystyki frazemów stosował jako współautor słowników: Chlebda, Gołubiewa, Wawrzyńczyk 2003, Chlebda, Mokijenko, Szuleżkova 2003 i *Idiomatykon* 2006–2019. Ostatnie z tych dzieł, mimo iż opracowywane zespołowo, zasługuje na miano realizacji projektu w pełni autorskiego, Profesor Chlebda stworzył bowiem założenia słownika⁸ i instrukcję redakcyjną, pod jego kierunkiem powstało 10 zeszytów (z zamierzonych 15), zawsze z dość obszernym wprowadzeniem, był też twórcą wielu artykułów hasłowych i recenzentem wszystkich pozostałych. W sumie zostało zarejestrowanych ok. 40 tysięcy frazemów polskich z ich rosyjskimi odpowiednikami. Sformułowanie zasad przekształcalności słowników (Chlebda 2013b) pozwoliło na wydanie również *Słownika par przekładowych* (2013), gromadzącego materiał z 5 pierwszych zeszytów.

szczególne analizy wybranych jednostek. W tomie znajdziemy również uogólnienia metodologiczne i propozycje terminologiczne.

⁷ Uczony ten podkreślał: „idą one jawnie w grube miliony, podczas gdy jednowyrazowce nawet przy rozszczępieniu znaczeniowym tworzą raczej grupę rzędu setek tysięcy” (Bogusławski 1989: 19).

⁸ *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* nie ma charakteru słownika zamkniętego, został w nim wykorzystany tzw. system holenderski, którego istotę stanowi podział materiału na części i możliwość kontynuowania słownika w miarę potrzeb. W rozpatrywanym wypadku poszczególne części zostały wyznaczone tematycznie, a każda z nich uporządkowana alfabetycznie.

Przywiązywał wielką wagę do tworzonych słowników, gdyż uznawał tego rodzaju opracowania za podmiotową interpretację rzeczywistości językowej, leksykografię zaś – za swego rodzaju instytucję społeczną, której najogólniejszymi funkcjami są: stymulowanie aktów autoidentyfikacji narodowej, udział w tych aktach i procesach oraz sankcjonowanie ich rezultatów (patrz np. Chlebda 2008). W tym kontekście zrozumiałe się staje, że pracę (każdego!) leksykografa traktował jako niezwykle odpowiedzialną, a jej rezultaty – jako mogące przynieść nie tylko dużo dobrego, lecz i złego. Oczywisty staje się również związek leksykografii z etnolingwistyką (*Etnolingwistyka a leksykografia* 2010; Chlebda 2010).

Problem samoświadomości językowej, który tu wypłynął, pojawił się w publikacjach Wojciecha Chlebdy już w latach 80. XX wieku, natomiast na plan pierwszy wysunął się w książce *Fatum i nadzieja. Szkice do obrazu samoświadomości językowej dzisiejszych Rosjan* (1995) i w późniejszej artykule, opatrzonym znamennym podtytułem *Zarys dróg poznania* (Chlebda 1996). Pod koniec ubiegłego wieku zaczęła się również kształtować koncepcja geografii mentalnej. Badacz wysunął tezę, że nad kartograficznymi odwzorowaniami przestrzeni nadbudowują się – w dużej mierze od nich niezależne – mapy mentalne, czyli kulturowo nacechowane wyobrażenia o obiektach przestrzeni (np. *Europa, Himalaje, Jalta, Mława, Tworki*) i zamieszkujących ją ludziach (*Żyd, Niemiec, Rejtan, Hamlet*). Tym konstruktom mentalnym poświęcił wiele artykułów, m.in. Chlebda 1997, 1998b, 2000a, 2002, 2010. Pod redakcją Profesora Chlebdy ukazał się także drugi tom *Leksykonu aksjologicznego* (2018), z obszernym wprowadzeniem jego autorstwa *Europa w trzynastu obrazach* oraz ze studium *Obrazy Europy w języku polskim i w tekstach polskich dyskursów publicznych*, napisanym z Jerzym Bartmińskim. Prace te dobrze pokazują sposób, w jaki powinny być charakteryzowane obiekty map mentalnych, historyczną zmienność relacji między tymi obiektami i ich nacechowania aksjologicznego.

Koncepcja geografii mentalnej okazała się szczególnie przydatna badaczowi, gdy podjął problem (polskiej) pamięci / niepamięci zbiorowej, ponieważ język odgrywa fundamentalną rolę w procesach zapamiętywania, porządkowania treści pamięci i ich relacjonowania (Chlebda 2014c, zob. także: Chlebda 2007c, 2011, 2012b, 2018b, 2019a, 2019b, 2022).

Próbowałam zarysować główne nurty badań Wojciecha Chlebdy, jego zainteresowania naukowe były jednak dużo szersze, zajmował się również teorią i praktyką przekładu (w tym przekładu artystycznego), organizacją tekstu poetyckiego, socjolingwistyką, onomastyką, aksjologią, zawsze w centrum stawiając podmiot i podmiotowość oraz związek języka z kulturą. Był przekonany, że etnolingwistyka może stanowić zwornik nauk humanistycznych (Chlebda 2012a). Pozostawił po sobie ogromny dorobek, ale to pocieszenie jedynie naukowe, nie zaś – ludzkie...

Literatura [References]

- Bogusławski A., 1989, *Uwagi o pracy nad frazeologią*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. 3, red. Z. Saloni, Białystok.
- Chlebda W., 1976, *Uwagi na temat stosowania analizy muzycznej w początkowym etapie nauczania praktycznej fonetyki języka rosyjskiego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Dydaktyka”, t. 8, s. 99–113.
- Chlebda W., 1985a, *Oksymoron. Z problemów językowego poznania rzeczywistości*, Opole.
- Chlebda W., 1985b, *Wербalna transpozycja cech zjawisk dźwiękowych a twórczość i odtwórczość muzyczna*, [w:] *VII Musica Antiqua Europae Orientalis. Materiały Sesji bizantyjsko-słowiańszczyźnej*, Bydgoszcz, s. 149–162.
- Chlebda W., 1986, *Frazeologia w świetle zagadnień społecznej psychologii języka (zarys problemu)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Filologia Rosyjska”, t. 25, s. 43–53.
- Chlebda W., 1987, *Pojęcie frazematyki w kręgu zagadnień przekładoznawstwa*, [w:] *Słownictwo języków słowiańskich w aspekcie porównawczym*, red. M. Łesiów, Lublin, s. 47–54.
- Chlebda W., 1988, *Polska frazeologia familijna. Wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 5, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław, s. 71–83.
- Chlebda W., 1989a, *Teoria frazeologiczna a nauczanie języka obcego*, „Prace Językoznawcze” (Katowice), t. 15, s. 96–108.
- Chlebda W., 1989b, *Tytuły jako obiekt frazeologii*, „Studia i Materiały WSP w Olsztynie. Filologia Rosyjska”, nr 12, s. 189–203.
- Chlebda W., 1989–1990, *Nad projektem dwujęzycznego słownika frazemów biblijnych*, „Roczniki Humanistyczne TN KUL”, t. 37–38, z. 7 (Słowiańszczyźna), s. 117–128.
- Chlebda W., 1991a, *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Opole (wyd. 2, uzupełnione – Łask 2003).
- Chlebda W., 1991b, *Tezy do badań nad frazeologią gatunków wypowiedzi*, [w:] *Wariancja w języku*, red. S. Gajda, Opole, s. 49–62.
- Chlebda W., 1993, *Frazematyka*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 327–334. [wyd. 2, uzupełnione i popr. pt. *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, wyd. 3 – Lublin 2010, wyd. 4 – Lublin 2012, wyd. 5 – Lublin 2014].
- Chlebda W., 1995, *Fatum i nadzieja. Szkice do obrazu samoświadomości językowej dzisiejszych Rosjan*, Opole.
- Chlebda W., 1996, *Samoświadomość językowa dzisiejszych Rosjan (Zarys dróg poznania)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Filologia Rosyjska”, t. 5 (296), s. 3–17.
- Chlebda W., 1997, *Zarys polskiej geografii mentalnej*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 3, s. 81–94.
- Chlebda W., 1998a, *Bibliizmy języka rosyjskiego. Koncepcje opisu leksykograficznego*, [w:] *Biblia w literaturze i folklorze narodów wschodniosłowiańskich*, red. R. Łuźny, D. Piwowarska, Kraków, s. 15–33.

- Chlebda W., 1998b, *Kilka słów o Europach i innych mentalnych kontynentach*, [w:] *Słowo i czas*, red. S. Gajda, A. Pietryga, Opole, s. 46–57.
- Chlebda W., 2000a, *Ile jest Mławy w Mławie? Pochodne nazw własnych w językowym obrazie świata Polaków*, [w:] *Językowy obraz świata a kultura*, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław, s. 247–259. – (Język a Kultura ; 13).
- Chlebda W., 2000b, *Typy odpowiedniości przekładowych w dwujęzycznym słowniku skrzydlatych słów*, [w:] *Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 69–75.
- Chlebda W., 2001, *O specyficzności ustalania ekwiwalentów przekładowych w dwujęzycznym słowniku skrzydlatych słów*, [w:] *Frazeografia słowiańska*, red. M. Bałowski, W. Chlebda, Opole, s. 295–302.
- Chlebda W., 2002, *Polak przed mentalną mapą świata*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 14, red. J. Bartmiński, s. 9–26.
- Chlebda W., 2004, *Definiowanie skrzydlatych słów jako problem leksykograficzny*, [w:] *Język polski w perspektywie diachronicznej i synchronicznej*, red. K. Maćkowiak, C. Piątkowski, współpr. D. Szagun, Zielona Góra, s. 57–69.
- Chlebda W., 2005, *Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*, Opole.
- Chlebda W., 2007a, *Kiedy swój staje się obcym*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 19, red. J. Bartmiński, s. 89–98.
- Chlebda W., 2007b, *Mały prywatny katalog pilnych zadań frazeologicznych*, „Problemy Frazeologii Europejskiej”, t. 8, red. A. M. Lewicki, Lublin, s. 15–31.
- Chlebda W., 2007c, *Tezy o niepamięci zbiorowej*, „Prace Filologiczne”, t. 53, s. 71–78.
- Chlebda W., 2008, *Leksykografia w aktach i procesach autoidentyfikacji narodowej*, [w:] *Tożsamość i język w perspektywie slawistycznej*, red. S. Gajda, Opole, s. 255–274.
- Chlebda W., 2010, *W stronę językowego obrazu Europy. Analiza słownikowo-tekstowa*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 22, red. J. Bartmiński, s. 85–104.
- Chlebda W., 2011, *Szkice do językowego obrazu pamięci. Pamięć jako wartość*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 23, red. J. Bartmiński, s. 83–98.
- Chlebda W., 2012a, *Czy polska etnolingwistyka może być zwornikiem nauk humanistycznych?*, [w:] *Językoznawstwo w Polsce. Kierunki badań i perspektywy rozwoju*, red. M. Grochowski, Warszawa, s. 91–98.
- Chlebda W., 2012b, *Pamięć ujęzycowiona*, [w:] *Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej*, red. J. Adamowski, M. Wójcicka, Lublin, s. 109–119.
- Chlebda W., 2013a, *Dzieje pogranicza*, [w:] *Idiomatykon 2013*, s. 29–52.
- Chlebda W., 2013b, *O przekształcalności słowników (frazeologicznych): casus opolski*, [w:] *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Między teorią a praktyką frazeograficzną*, red. G. Dziamska, J. Liberek, Poznań, s. 29–37.
- Chlebda W., 2014a, *Memory, borderland and collective memory in borderlands*, [w:] *Open Europe: dialogue across borders*, Vol. 2, ed. W. Chlebda, Opole, s. 15–25.
- Chlebda W., 2014b, *O nieprototypowych obiektach frazeografii*, „Speculum Linguisticum”, Vol. 2, red. M.A. Iwanowski, s. 23–44.
- Chlebda W., 2014c, *O potrzebie mapowania polskiej pamięci/niepamięci zbiorowej*, [w:] *Konstrukcje i destrukcje tożsamości*, t. 3: *Narracja i pamięć*, red. E. Golachowska, A. Zielińska, Warszawa, s. 39–47.

- Chlebda W., 2015a, *Pogranicza i pograniczność w polskich perspektywach oglądu*, [w:] *Pograniczność i pogranicza 2015*, s. 43–77.
- Chlebda W., 2015b, *Pogranicze w kręgu pojęć związanych z pamięcią zbiorową*, [w:] *Pogranicze wschodnie i zachodnie*, red. M. Czabańska-Rosada, E. Gola-chowska, E. Serafin, K. Taborska, A. Zielińska, Warszawa ; Gorzów Wielko-polski, s. 13–24.
- Chlebda W., 2015c, *W pryzmatach pogranicza*, [w:] *Pograniczność i pogranicza 2015*, s. 7–15.
- Chlebda W., 2016a, *Tytuły we frazeograficznej perspektywie opisu*, [w:] *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich*, red. G. Dziamska-Lenart, J. Liberek, Poznań, s. 103–116.
- Chlebda W., 2016b, *Złożone nazwy własne w słowniku przekładowym. Spojrzenie frazeografa*, „*Studia i Szkice Sławistyczne*”, t. 13, s. 9–21.
- Chlebda W., 2017, *Jak (w Polsce) zostać innym?*, [w:] *Obcy/inny. Analiza przypadków*, red. M. Karwatowska, R. Litwiński, A. Siwiec, Lublin, s. 13–25.
- Chlebda W., 2018a, *Czy mikroteksty mogą być obiektami frazeografii (przekładowej)?*, [w:] *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. 7: *Frazeologia z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, T. Kananowicz, M. Buchowska, Gdańsk, s. 40–53.
- Chlebda W., 2018b, *Pamięć a język. Zarys relacji*, [w:] *Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. W. Czachur, Warszawa, s. 56–68.
- Chlebda W., 2019a, *Jak historia odkłada się w pamięci, jak pamięć odkłada się w języku*, „*Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*”, t. 31, red. J. Bartmiński, s. 57–74.
- Chlebda W., 2019b, *O wyzwaniach i zadaniach pamięćoznawstwa lingwistycznego*, „*LingVaria*”, rocz. 14, nr 2 (28), s. 147–164.
- Chlebda W., 2022, *Pamięć o Żydach w wielkich słownikach języka polskiego. Rekonesans*, „*LingVaria*”, rocz. 17, nr 1 (33), s. 69–82 cz. 1; cz. 2 – „*LingVaria*”, rocz. 17 nr 2 (34), s. 65–82.
- Chlebda W., Gołubiewa A., Wawrzyńczyk J., 2003, *Idiomy polsko-rosyjskie*, Warszawa.
- Chlebda W., Mokijenko W.M., Szuleżkowa S.G., 2003, *Rosyjsko-polski słownik skrzydlatych słów*, Łask.
- Etnolingwistyka a leksykografia 2010 = Etnolingwistyka a leksykografia*, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2006 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 1, próbny, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2007 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 2, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2008 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 3, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2009 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 4, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2010 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 5, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2013 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 6, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2014 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 7, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2016 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 8, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2017 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 9, red. W. Chlebda, Opole.
- Idiomykon 2019 = Podręczny idiomykon polsko-rosyjski*, z. 10, red. W. Chlebda, Opole.

- Leksykon aksjologiczny 2018 = Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 2: *Europa*, red. W. Chlebda, Lublin ; Opole.
- Na tropach korpusów 2013 = Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów*, red. W. Chlebda, Opole.
- Na tropach reproduktów 2010 = Na tropach reproduktów. W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka*, red. W. Chlebda, Opole.
- Na tropach translatów 2011 = Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole.
- Słownik par przekładowych 2013 = Polsko-rosyjski słownik par przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole.
- Pograniczność i pogranicza 2015 = Pograniczność i pogranicza w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych*, red. W. Chlebda, I. Dobrotová, Opole.
- Słownik pogranicza 2015 = Tematický česko-polsko-ruský, polsko-česko-ruský slovník pohraničí. Tematiczny czesko-polsko-rosyjski, polsko-czesko-rosyjski słownik pogranicza*, red. W. Chlebda, I. Dobrotová, Opole.

Summary

Linguistics as a Human-focused Discipline (Towards a Portrait of Professor Wojciech Chlebda)

The contribution presents the main events in the life of Wojciech Chlebda (1950–2022), an eminent linguist, Polish and Slavic philologist, preoccupied throughout his career with the subject status of individuals and communities, as well as with the language-culture interface. The main areas of his research, including the major tenets of his linguistic proposals, are also characterized, relating to the issues of phrasematics (speaker phraseology), lexicography as an instrument of national self-identification, linguistic self-identity, mental geography, and collective linguistic (non-)memory.

Keywords: Wojciech Chlebda, slavist, lexicographer, phraseology, ethnolinguistics, borderland, memory.